

PARA CEZALARININ DÜNÜ-BUGÜNÜ

Dr. Mustafa AVCI(*)*

Cezadan beklenen yarar ve ceza ile elde edilmesi istenen amaçlar bakımından ceza kanunlarına değişik cezalar konmuştur. Medeniyet seviyesi geliştikçe cezaların neveleri artmış, hürriyeti bağlayıcı cezalarla malvarlığına yönelik cezalar, bedeni cezaların yerini almıştır.

Cezalar çeşitli yönlerden tasnif edilmiş, ilgili oldukları hak ve menfaatler (konuları) yönünden ise, bedeni, hürriyeti bağlayıcı ve kısıtlayıcı, hakları kısıtlayıcı, malvarlığını etkileyici ve onur kırıcı olmak üzere ayrılmışlardır¹.

İnceleme konumuz olan para cezaları ve müsadere malvarlığına yönelik cezalardandır. Modern dünyada para cezalarına yer vermeyen ceza kanunu yoktur.

Tanım: Suç teşkil etsin-etmesin, bir hukuk normunu ihlal eden kişinin devlete veya kanunda gösterilen başka bir yere, bir zararın tazmini amacını aşacak ölçüde ödemek zorunda olduğu belirli bir miktara para cezası denir².

Bu tanım idari, inzibati ve vergi gibi tüm nakdi cezaları da içine alan geniş bir tanımdır. Ceza hukuku kapsamı içinde ise şöyle bir tanım verilebilir; "Para Cezası, suç teşkil eden bir eylem sebebiyle, failine karşı toplumun kınama duygusunu belirten, onu maddi yararlarından yoksun bırakmayı amaçlayan, yargı organınca hükmolunan, kusur ile orantılı olmakla birlikte suçlunun ekonomik durumu da gözetilerek

---

* D.Ü.Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

1 DÖNMEZER-ERMAN, II/588, 593, 675, DONAY, Türk Hukukunda Para Cezaları. 267.

2 DONAY, 269

cezanın amaçlarını gerçekleştirmek için devlet hazinesine veya bir kamu kuruluşuna bir miktar paranın ödenmesidir"³.

Hukuki niteliği: Para cezalarını borç teorisine göre açıklamaya çalışan hukukçulardan bazıları, devletin suçludan özel hukuk ilişkisine göre beliren talep hakkı olarak görürler. Diğer hukukçular ise; bu ilişkinin kamu hukukuna dayalı olduğunu söylerler. Gerçekten, ödenmemesi halinde hapis veya diğer yaptırımlara çevrilmesi, suçlunun ölmesi halinde hapis veya diğer yaptırımlara çevrilmesi, suçlunun ölmesi halinde mirasçılardan tahsil edilememesi, devletin suçtan doğrudan zarar görmese bile para cezası alabilmesi ve devlete olan diğer borçlarla takas edilememesi para cezasının ceza, dolayısıyla kamu hukuku kurumu olduğunu gösterir⁴.

Ancak hapis ve ölüm cezalarının aksine, para cezasını üçüncü bir kişinin ödemesi mümkündür.

Benzer Yaptırımlardan Farkı:

Tazmin: Suç sayılan eylemin aynı zamanda haksız fiil teşkil etmesi sebebiyle suçtan zarar gören kişilerin bu zararının giderilmesi olan tazmin bir özel hukuk yaptırımıdır. Şahsi hak talebi olarak ceza mahkemesince hükme bağlanması (CMUK m 358) tazminin bu niteliğini değiştirmez. Ayrıca kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların çevrildiği bir tedbir olan tazmin (bkz. 647 sayılı CİK m 4/2) ve cezanın ertelenmesinin kendisine bağlı tutulduğu tazmin şartı (TCK m 93) da para cezası ile bu yaptırım arasındaki farkı bertaraf etmez.

Tazminat kabilinden para cezaları, tazminde olduğu gibi devletin veya bir kamu kuruluşunun suç sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini amaçlar. Ancak gerek devlet, gerek diğer kamu kuruluşların kamusal niteliği, tazminle bu kabil para

3 ÖNDER, Genel, III/558.

4 ÖNDER, Genel, III/559.

cezalarının infazındaki farklılık, ödenmemesi halinde başvurulacak tedbirler bu farkı açıkça ortaya koyar.

Müsadere: İşlenen suç sebebiyle suçlunun malvarlığının kısmen veya tamamen kamu mülkiyetine devredilmesi⁵ olan müsadere, suçta kullanılan, kullanılmak üzere hazırlanan ve suçtan hasıl olan eşyanın, imha edilmek veya başka bir maksatla sarfedilmek üzere suçlunun elinden alınması sözkonusudur. Müsadere edilecek eşya önce zaptedilir (elkoyma) Ancak zaptedilmeyen eşyanın yerine bedelinin (kaim değer) müsaderesi⁶ para cezasına benziyorsa da yine de aynı şey değildir. Örneğin kaçakçılık yoluyla elde edilen para müsadereye tabi iken onunla alınan bir araba, kaim değerini müsaderesi şeklinde hazineye intikal ettirilince bu fark açıkça görülür.

Hayır kurumlarına bağışta bulunma yükümlülüğü ve para cezaları: Kazanç ve maddi hırs saiki ile işlenmiş ekonomik suçlarda cezaların ertelenmesi halinde deneme süresi içinde yüklenebilecek vecibelerden biri de, mahkumun kamuya yararlı bir hayır kurumuna veya hazineye belirlenecek bir meblağın ödenmesi şartı olabilir. Bu kurum 1975 Alman CK § 56/b-2.2'de düzenlenmiştir⁷. Aynı maddenin b-2-3'de topluma faydalı başka edimlerde bulunan şartı yer alır.

Buna da özellikle, hazineye bir miktar paranın ödenmesi para cezalarına benzemektedir. Ancak bu kurum, başlı başına bir ceza değil, tecil kurumu içinde yer alan bir yükümlülüktür⁸.

5 ALPASLAN, 240.

6 Kaim değerini müsaderesi kavramı için bkz. RENTZMANN-ROBERT, 8; TCK m 408.

7 RENTZMANN-ROBERT, 7. Geniş Bilgi için bkz. AVCI, 135, 197 vd.

8 İÇEL, 445, dn. ÖNDER, Tecil ve benzeri müesseseler.

Ertelemede bu şartlar yerine getirilir ve deneme süresi iyi hal ile geçirilirse, mahkumiyet esasen vaki olmamış sayılır. Para Cezası infaz edilmiş olsa bile mahkumiyet hükmü adli sicile işlenir. (TCK m 95).

Çağdaş İslam Hukukçularından bazıları, borçlunun temerrüdünü, para cezası gerektiren bir suç olarak görmüşler, ancak bu cezanın alacaklıya değil, hayır kurumlarına sarfedilmesinin uygun olacağını söylemişlerdir⁹.

İyi hal teminatı ve para cezaları: TCK m 93/C'de önleyici kefalet adı altında düzenlenen iyi hal teminatı, hakimın takdirine göre m 93/1-7'de yer alan güvenlik tedbiri uygulanacak suçlu, hakimın tayin edeceği bir meblağı teminat olarak vermesi halinde, belirlenecek süre içinde yeniden bir suç işlemez veya tedbirlere ait yasaklara uyarsa teminatın iadesi, aksi takdirde teminatın hazineye irad kaydedilip, tedbirin de uygulanması yoluna gidilmesidir¹⁰.

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere, iyi hal teminatı, güvenlik tedbirleri yerine ikame edilen bir tedbir, para cezaları ise cezadır. Aralarında yaptırımın niteliği yönünden fark vardır.

Tarihçe

İlkel dönemin bir ceza hukuku kurumu olan öcalma, ölçüsüz olması ve karşı öcalmayı tahrik etmesi nedeniyle toplumda devamlı barışı kurmaya elverişli değildi. Sosyal hayat barışı uzun süre koruyabilecek kurumları ve bunlar içinde uyuşmayı (composition) geliştirmiştir.

Uyuşma, öcalma hakkı bulunan kişi veya ailesine, fail veya ailesi tarafından belirli bir miktar mal verilerek onları bu

9 ATAR, İslam İcra-İflas Hukuku, 57.

10 TCKÖ Gerekçesi, s.74

haklarını kullanmaktan vazgeçirmek, yani bu haklarını satın almaktır¹¹. Bu şekliyle öc almaya göre cezanın gelişmiş bir türü sayılır¹². Zamanla devlet uyuşmayı zorunlu hale getirmiş uyuşma bedelinden bir kısmını kendisi almıştır. İşte bu kısım para cezalarının temeli olmuştur¹³.

Eski Çinde bazı suçlarda, suçunu niteliğine göre değişen miktarlarda ödenen diyetle mağduriyet giderilmeye çalışılmıştır.

Eski Hind'de Brahmanlar adam öldürse bile para cezası ile cezalandırılır, hırsızlık konusu malın iadesi yanında değerinin, katlarca fazlası para cezası ödetilirdi¹⁴.

İran Hukukuna göre; müessir fiil vb. suçlara para cezası uygulanır, devlete karşı işlenen ve uzuv kesilmesi gerektiren suçların cezası, para cezasına çevrilebilirdi¹⁵.

Eski Yunanda Elçinin görev kusuru, devlet malını çalma, yabancı kadınla evlenme, taksirle adam öldürme, kız kaçırma, değeri 50 drahmiyi aşan malı çalma suçlarına para cezası verilirdi. Para cezaları site hazinesi tarafından tahsil edilirdi¹⁶.

Etilerde adam öldürmenin bazı özel şekillerinde, hırsızlıkta ve hür bir şahsın sihirbazlık yapması suçunda para cezası uygulanırdı. Kasden ev yakma suçunda evin yeniden inşası yanında para cezası de verilirdi¹⁷.

11 TANER, 17, İÇEL-DONAY, 39.

12 ARSAL, Hukukun Umumi Esasları, 187.

13 TANER, 19. Mağdurun aldığı kısma Sünsnegeld, devletin aldığı kısma ise Frictegensgeld adı verilmiştir, DÖNMEZER-ERMAN, II/675.

14 OKANDAN, s.68

15 ARSAL, 282; OKANDAN, 222. Kırbaç Cezası da para cezasına çevrilebilirdi. KARAMAN, İslam Hukuk Tarihi, 12.

16 OKANDAN, Kadim Yunanda Hukuki Müesseseler, 807.

17 OKANDAN, Umumi Hukuk Tarihi, 204-211.

Moğollarda hürriyeti kısıtlayıcı cezalarla bedeni cezalar (dayak 100 veya 40 kırbaç ise) kadına verilmişse, para cezasına çevrilebilirdi¹⁸.

İbrani Hukukunda hırsızlık, zimmet, yitik malı sahiplenmek vb. suçlara suç konusu eşyanın bir kaç katı para cezası verilirdi. Müessir fiiller ve taksirli suçlara tazminat nevinden mali cezalar verilirdi¹⁹.

Asurlularda hırsızlık, hakkı olmayan yere tecavüz ve hakaret gibi suçlara feri ceza olarak verilirdi²⁰.

Roma Hukukunda şahıslara karşı işlenen ve "delicta privata" denen suçlar genellikle para cezasıyla karşılanırdı. Özel kanunlarda maktu olarak belirlenmiş para cezası yanında, zararın dört katına kadar çıkabilen nisbi para cezaları ve hakime takdir hakkı veren alt ve üst sınırı belirli para cezaları da vardı²¹. Kaybedeceğini bile bile hakim kararına itiraz edenler yargılama giderlerinin 4 katını ödemekle birlikte para cezasına da çarptırılırdı²².

Cahiliye döneminde Araplar, hırsıza çaldığı malın bir kaç katını ödetirler, Adam öldürme suçunda, kısas uygulayacak merkezi bir otorite bulunmadığından kabileler arası savaşın başlangıcı olur, ölenin kan bedeli olan diyetin ödenmesi, ihtilafı gideren çözüm tarzı olurdu. Diyet genelde iki ayrı kabileye mensup şahıslar arasında meydana gelen cinayetlerde sözkonusu olurdu. Diyet kasden adam öldürme suçunda İslama

---

18 ALINGE, 129.

19 OKANDAN, UHT, 186-191. AKDEMİR, s. 40-42; BARDAKOĞLU, A. TDV. İslam Ans. Ceza Md. VII/471.

20 AKDEMİR, 38-40.

21 ARSAL, 287, OKANDAN, UHT, 500.

22 KARADENİZ, 362.

yakın dönemlerde 100 deve olarak belirlenmişti²³

İslam Hukuku: İslam Hukukunun birinci kaynağı Kur'anda, diyet dışında para cezalarına sarahaten temas eden ayet tesbit edemedik. Bu sebeple önce diyeti, sonra da para cezaları hakkında bilgi vermek istiyoruz.

I- Diyet: Bakara 2/178 ayeti, kısasdan vazgeçilmesi halinde, müslümanların genel kabulünü gören bir ölçü (maruf) çerçevesinde diyet ödenmesine işaret eder. Tevrat hukukundaki mutlak kısastan diyete dönülmesi Allah'ın bir lütfü (cezada hafifletme) olarak zikredilir.

Nisa, 4/92 ayetinde Taksirle Adam öldürme suçunun karşılığı olarak, diyet²⁴ sözcüğü yer alır. Ancak diyetin miktarı ve ödenme şekliyle ilgili ayrıntılar Kur'anda yer almaz. Hz. Peygamber diyetin 100 deve, 1000 dinar, 12.000 dirhem gümüş, 200 koyun, 200 sığır, 200 kat elbise şeklinde ödenebileceğini açıklamıştır^{24a}.

Diyetin Niteliği: Bir yönüyle tazmin (destekten yoksun kalma tazminatı), bir yönüyle de ceza niteliğindedir²⁵. Müessir fiillerde ise cismani zararların tazminidir²⁶.

23 BARDAKOĞLU, A. TDV, İslam Ans. Diyet md. IX/473, Diyetin cahiliye döneminde deve cinsinden aynı olması esastır, İslam Hukuku nakdi tazmin imkanını getirdi. HAMİDULLAH, II/978.

24 Diyet arapça (v-d-y) kökünden kelime olup; ödeme, verme anlamındadır. Müessir Fiil ve Adam Öldürme suçlarında ceza ve kan bedeli olarak ödenen ve uyuşma (compostion) nın İslam Hukukunda uygulanmasından ibarettir. BARDAKOĞLU, Diyet md. TDV İslam Ans. IX/473, DONAY, Para Cezaları, 30.

24a Ebu Davud, Diyet, 18-20.

25 DONAY, Para Cezaları, 29, Tazminat Yönünü vurgulayanlar: DÖNMEZER-ERMAN, I, NO: 181, Ceza Yönünü vurgulayan; BILMEN, İFK. III/35, CİN- AKGÜNDÜZ, II/213.

26 DAĞCI. 169, Tazminat kabilinden para cezalarının da ceza ve tazmin yönü itibarıyla karma niteliği vardır. DÖNMEZER-ERMAN, II/682.

Hanefilere göre, Kasden adam öldürme suçunda bedeli (çevrilen) para ceza olarak diyete (sulh bedeli) ancak failin razı olması halinde hükmedebilir. Şafii ve Hanbeliler diyeti asli ceza saydıkları için failin rızasının önemli olmadığını, mağdur tarafın kisas ve diyetten birini seçme hakları olduğu için kısıstan vazgeçme durumunda diyete hükmedilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Kasdın aşılması ve Taksirle adam öldürme suçlarında ise asli ceza olarak karşımıza çıkar.

Kasden ve kasdın aşılması suretiyle adam öldürme de diyet-i muğallaza, Taksirle adam öldürmede, diyet-i muhaffefe gerekir. Burada ödenmesi gereken malın sayısında değil, cins ve evsafındaki farklılık, diyetteki farkı ortaya koyar.

Çeşitleri: Adam öldürme suçunun karşılığı olarak diyet, kasden, kasdın aşılması ve taksirle müessir fiil karşılığı olarak erş adını alır. Kasden müessir fiil suçunda da bedel (çevrilen) cezadır. Müessir Fiil suçunun niteliğine göre erş miktarı belirli ise erş-i mukadder, basit veya adiyen müessir fiil suçlarında olduğu gibi, miktar bilirkişilerce belirlenecek ise Hükümet-i adl veya Hükümet-i elem denir²⁷.

Bir de çocuk düşürme suçunda ödenmesi gerekli tutara "Ğurre" denir. 1/20 diyet tutarındadır.

Miktardaki Farklılıklar: Diyetin suçlu için ceza olmaktan çok ölenin kan bedeli, mağdur tarafın zararının tazmini olarak telakki edilmesi vb. sebeplerle kadın, köle ve gayrı müslimin diyet miktarı tartışılmıştır.

Diyet sorumlusu: Diyet bir yönüyle ceza, bir yönüyle de

27 ATAR, İslam İcra-İflas Hukuku, s.69.

tazmin niteliğinde olduğu için failin ceza ehliyeti olmaması sebebiyle kısas uygulanmazsa bile mağdurun himayesi ön plana çıktığı için diyet yükümlülüğü devam eder. Failin ödeme imkanı olursa onun malından, yoksa ailesi tarafından ödenir²⁸.

Kasden adam öldürme suçunda fail isnat kabiliyetini haiz ise, diyetin ceza yönü ağır basar, fail tarafından ödenmesi gerekir. Kasdın aşılması ve Taksirle adam öldürme halinde keffareti fail, diyeti akile öder. Hanefi ve Malikilere göre bu durumda da fail öncelikle sorumludur, akik ona yardım olsun diye öderler. Malikler kasdın aşılmasını kabul etmedikleri için diyeti kasden adam öldürme de olduğu gibi fail kendisi öder.

Diyet alacaklısı: Müessir fiillerde mağdur, adam öldürme suçunda maktülün mirasçılarında. Bunlar hem kısas, hem de diyet haklarından vazgeçebilirler. Ancak bu şikayetten vazgeçme, devletin kamu düzeni adına suçluya vereceği cezaları düşürmez. Mağdurun zararını karşılamayan diyetin yanısıra, özel ve haklı gerekçeler bulunursa, ayrıca tazminat istenip istenemeyeceği tartışmalıdır.

Diyetin ödenme zamanı: Kasden adam öldürme suçunda kısas hakkından vazgeçilmiş, diyet talebi baki ise cumhura göre ödeme yükümlüsüne vade tanınmaz. Hanefilere göre diyet sulh bedeli olduğu için tarafların anlaşmalarına bağlıdır. Kasdın aşılması ve taksirle adam öldürmede 3 yılda, 3 eşit taksitle tamamlanır²⁹. Vadenin başlangıcı suç tarihi mi, yoksa mahkumiyet hükmünün kesinleşme tarihi mi olduğu konusunda tartışma vardır.

28 Bir çocuk taksirle müessir fiil suçu işlese diyeti onun malından ödemek gerek. Malı yoksa, çocuk ödeme gücüne sahip oluncaya kadar beklenir. Bu görüş arap olmayanlarda aile sisteminin olmamasını gerekçe gösterir. ÜSRÜŞENİ, 378 Tazminat kabilinden para cezaları da isnad kabiliyeti olmayanlardan istenebilmektedir. DÖNMEZER-ERMAN, II/683.

29 ZEYDAN, 37.

Mahkumun ölümü, diyetin ödenme mecburiyetini ortadan kaldırır. Diyetin ceza yönü olmazsa idi borcun mirasçılara intikal etmesi ve onlardan alınması gerekirdi³⁰.

II- PARA CEZALARI:

A- İslam Hukuku Kaynaklarına göre:

Hız. Peygamber döneminden itibaren hukuki sorumluluk çerçevesini aşan ve ceza mahiyetinde mali yaptırım ve tazmin uygulamasını açıkça görmekteyiz.

1- Dalındaki meyveyi toplayıp götürene dayak cezasına ek olarak suçta konu malın değerinin iki katının ödetilmesi³¹

2- Yitik develeri sahiplenmek maksadıyla alıkoyan ve gizleyenlere, develerin değerinin iki katının ödetilmesi³². Hız. Ömer bu uygulamayı devam ettirmiştir³³.

3- Hayvanların koruma altındaki yer (hırz) dışından çalınması halinde, dayak cezasına ek olarak değerinin iki katının tazmin ettirilmesi³⁴.

4- Zekatını ödemekten kaçınan mükellefin, ödenmesi gereken tutara ek olarak malvarlığının yarısının hazine adına (ceza olarak) alınması tehdidi³⁵.

İbn Kayyim bu örnekleri 15'e kadar çıkarır³⁶.

Beyhaki, (4) numaralı hadisi İmam Şafiinin hadis olarak

30 el- KASANI, VII/246, AKŞİT, 126, BİLMEN, III/99.

31 Ebu Davud, Lukata, 10, BEHNESİ, IV/89.

32 Ebu Davud, Lukata, 8.

33 Muvatta Akdiye, 38, AMİR, No: 344, BEHNESİ, IV/346.

34 İbn Mace, Hudud, 28.

35 Ebu Davud, Zekat, 5, Nesai, Zekat, 4,7.

36 İBN KAYYIM, et-Turuk, 352.

sabit saymadığını, bu sebeple amel etmediklerini söylediklerini rivayet eder³⁷. el-Buti, uygulamanın mensuh (mülga) olduğu iddiasını reddeder, çünkü ona göre uygulama hiç olmamıştır³⁸.

Hukukçulardan bazıları yukarıda zikredilen hadislerle ilgili para cezası uygulamalarının Asrı Saadette olduğunu, ancak sonradan neshedildiğini söylerler³⁹.

İbn Teymiye ve İbn Kayyim nesh iddiasını reddederler. Bunlar asid Halifelerin hadislerde bahsi geçen cezaları uygulamaya devam ettiklerini, müctehid imamlardan İbn Hanbel, Malikilerin çoğu ve ve İmam Şafi'nin bir görüşüne göre para cezalarının caiz olduğunu kabul ettiklerini, bunlar neshe dair bir rivayet olsa böyle bir görüş bildirmeyeceklerini, sünnetin icma ile neshedilmeyeceğini, kaldı ki böyle bir icmanın da olmadığını söylerler⁴⁰.

Mezheplerin görüşleri: a) Hanefiler: Ebu Yusuf para cezasının caiz olduğunu kabul eder, diğer imamlar kabul etmez⁴¹. Bezzaziyede, Ebu Yusufun görüşü değerlendirilerek. suçludan tahsil edilen paranın bir yerde muhafaza edilmesi, halini düzeltirse iade, düzeltmezse kamu yararına sarf edilmesi gerektiğini söyler. Mezhebin görüşü özetle para cezalarının caiz olmadığı yönündedir⁴².

b) Şafiiler: İmam Şafi'nin kadim ictihadına göre, zekat

37 en- NEVEVİ, el-Mecmu' V/332, el-BUTİ, Muhadarat, 157.

38 Ibid.

39 SADI ÇELEBİ, V/345, İBN ABİDİN, IV/61, İBN KUDAME, X/348.

40 İBN TEYMIYE, Hisbe 88. İBN KAYYIM, et-Turuk 361. AMİR, 398, TRABLUSİ, Muinu'l-Hukkam, Kahire, 1973, s.195, el-KARDAVİ, 35, UDEH, I, No:493.

41 İmam Muhammed tazir cezaları arasında para cezasını zikretmemiştir. el-HUSARİ, I/415.

42 İBN ABİDİN, IV/61-62, BILMEN, İFK, III/309.

borcunu ödemeyen mükelleften, zekat borcuna ek olarak mal varlığının yarısı zorla alınarak hazineye irad kaydedilir. Sonraki ictihadına göre alınamaz. Yalnızca zekat tutarı kamu alacakların tahsili usulüne göre alınır, gerekirse tazir cezalarının diğer türlerinden biri ceza olarak verilebilir⁴³.

c) Malikiler: İmam Malikin maslahat ilkesine dayanarak, hileli mal satmak, haram mal almak gibi suçlara mali cezalar verilebileceğine dair ictihadı nakledilir. Maliki Hukukçu Berzeli'ye göre; başkasının arazisine giren sürü sahibinden hayvan başına⁴⁴ belirlenecek bir miktar para cezasının tahsili caiz görülmüştür⁴⁵.

d) Hanbeliler: İbn Kudame, mal almak veya imha etmek şeklinde ceza olmaz, bu hususta dayanılacak bir şer'i bir delil yoktur. Tazir uslandırıcı ceza demektir. Mali cezaların bu özelliği yoktur der⁴⁶.

Para cezalarını kabul etmeyenlerin genel gerekçeleri; idarecilerin halkın malına göz dikerek suistimal etme ihtimallerini beyan ediyorlar⁴⁷.

Şevkani para cezalarının caiz olduğunu kabul etmektedir⁴⁸.

B) İslam Hukuku kaynaklarında yer almayan yeni cezaların ihdası meselesi:

43 en-NEVEVİ, el-Mumcu, V/335, el-BUTİ, 152-153, el-HUSARİ, I/415 vd.

44 TRABLUSİ, 195, KARMAN, İctihad, 153.

45 el-KAMATİ, N.M. el-Ukubatu'l-Maliye beyne's-Şeriatı ve'l-Kanur, Bingazi, 1986, s.72.

46 İBN KUDAME, IX/159, BİLMEN, İFK, III/309.

47 BİLMEN, İFK, III/309, HUSARİ, I/418, Günümüzde para cezasının hükmeden ve infaz eden makamlar ayrılmış, hazine sistemi oturmıştır. Suistimal itirazı artık yersizdir. UDEH, I, No: 493, el-HUSARİ, I/421.

48 eş-ŞEVKANİ, M. Bin Ali, Neylü'l-Evtar, Mısır, Ty. IV/138.

Had ve kısas suçları ile cezaları kaynaklarda açıkça yer almış, bunların dışındaki suçlar ve cezalar tazir olarak adlandırılmış, kanun koyucu ve uygulayıcıların takdirine bırakılmıştır. Bu husus tazir'in tanımını veren tüm kitaplarda zikredilir⁴⁹. Kaynaklarda geçen tazir cezaları tahdidi değil tadadidir. Suçlulukla mücadelede etkili ve ıslah özelliği olan yeni türden cezaların ihdası ve miktarının takdiri yasama organının yetkisindedir⁵⁰.

Çünkü, önem arzeden had ve kısas suçları gibi tazir suç ve cezaları da, kaynaklarda sayılmış olsa, insanlar sıkıntıya düşer, hukuki gelişme mümkün olmazdı. İnsanlar gelişmelerini, zaman ve zemini gözönüne alarak kamu yararı ve düzenini ihlal eden ve daha önce suç olarak düzenlenmemiş (mubah) hususları suç, mevcut olmayan yaptırımları (cezadan beklenen yarar ve hukukun genel ilkelerini zedeleden) ceza olarak ihdas edip, kanunlaştırmaları ve uygulamaları mümkündür⁵¹.

"Allah'a Peygamberine ve sizden olan ülüemre, itaat ediniz" (Nisa 4/58) ayetindeki ülüemr, halife sultan veya şura meclisi olup, hakkında nass olan hükümleri kanunlaştıracırlar. İlmî icthadlardan birini tercih edebilirler veya kendilerine tanınan içi boş yasama yetkisine dayanarak hukuki düzenlemelerde bulunabilirler. Ülüemrin emir ve yasaklama şeklinde koyduğu kanunlara halkın uyması zorunludur⁵²

Örf ve adetlerin değişmesiyle, idarecilerin koymuş olduğu kanunlarla belirlenen bazı suçlar (Kamu düzenini ihlal

49 İBN ABİDİN, IV/64.

50 UDEH, I/704, AMİR, 473.

51 el-FAZİLÂT, IV/151, AMİR, 73, UDEH, I/185, KARAMAN, MİH, I/105, CİN-
AKGÜNDÜZ, I/192, ez-ZERKA, I/41, II/636.

52 CİN-AKGÜNDÜZ, I/194.

etmiyorsa) suç olmaktan çıkarılabilir, tazir nevinden olan cezalar da uygulamadan kaldırılabilir veya miktarı değiştirilebilir⁵³.

Hz. Osman'ın "Allah Kur'anla yola gelmeyi Sultân (devlet gücü) ile yola getirir"⁵⁴ sözü, norma iradesiyle uymanın yaptırımlarla uydurulacağını, Ömer b. Abdilaziz'in "İnsanlar arasında suç oranı arttıkça, hükümler o nisbette artar"⁵⁵ sözü de tazir cezalarından caydırıcı olanların ihdas edilebileceğini anlatır. Genel ahlakın bozulması sebebiyle dini duyguların hoş karşılanmayan şeylerden alıkoyucu motif olarak yeterliliğini anlatır. Genel ahlakın bozulması sebebiyle dini duyguların hoş karşılanmayan şeylerden alıkoyucu motif olarak yeterliliğini kaybetmesi halinde, ceza korkusunun engel olması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu anlatılanlara göre fıkıh kitaplarında "tazir ölüm cezasına varabilir..." denmesine rağmen "Mali ceza şeklinde tazir olmaz" ifadesi hemen akabinde zikredilmekte, gerekçe olarak, zalim idarecilerin insanların mallarını haksız yere yemek için bir bahane olacağı söylenmektedir⁵⁶.

Niteliği: Mali cezaların hangi suçlara karşılık, hangi miktarda verileceği naslarla tesbit edilmemiş, kanunkoyucu ve uygulayıcıların takdirine bırakılmış olduğu için tazir cezaları arasında yer almıştır⁵⁷.

Çeşitleri: Para cezalarını uygulanış tarzı, miktarının

53 Hz. Ömer'in ceza hadlerini yükseltmesi, yeni cezalar ihdası veya cezaları azaltması örnekleri için bkz. İBN KAYYIM, et-Turuk, 13 ERDOĞAN M. İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi İst. 1990, s.191.

54 İBN AŞUR, 195.

55 TARABLUSİ, 117, ez-ZERKA, II/629.

56 İBN, ABİDİN, IV/62, BİLMEN, İFK, III/309.

57 BARDAKOĞLU, Garamet md. TDV İslam Ans. VIII/360.

önceden belirli veya zarara göre ayarlanabilen ve uygulayan makam açısından tasnife tabi tutabiliriz.

1- İşlenmiş suç karşılığı olarak para cezaları:

a) Asli ceza olarak: Para cezası bazı suçlar için asli ve tek ceza olarak uygulanabilir. İçki meclisinde (içki içmediği halde) oturanlara, yitik mala sahiplenene, dalındaki meyveyi veya otlaktaki hayvanı çalanlara yalnızca para cezası vermek mümkündür. Buradaki para cezaları, bu suçlar bakımından asli cezadır. Vahamet arzermeyen adi suçlarda tek ceza olarak uygulanabilir. İster tek başına, ister diğer cezalarla birlikte verilsin, hakim bu cezayı başka bir cezaya çeviremez⁵⁸.

b) Feri (mütemmim) ceza olarak: Hayvan vve meyve hırsızlığında dayak cezası ile birlikte uygulanması mümkündür. Rüşvet, irtikap gibi hususlarda elde edilen menfaate göre tesbit edilecek nisbi para cezası ferî ceza olarak verilebilir.

c) Seçimlik ceza olarak uygulanması: Diğer cezalarla birlikte uygulandığı hallerde, diğer cezalarla seçimlilik olarak uygulanması mümkündür.

d) Çevirilen ceza olarak: Bazı had veya kısas cezaları çeşitli sebeplerle düşerse yerine para cezası taziren uygulanabilir⁵⁹. Osmanlı kanunnamelerinde zikredilen para cezaları bu nevidendir. Yoksa had ve kısas cezalarını ilga etmemiştir⁶⁰.

2- Para cezalarının miktarının önceden belli olup-olmamasına göre ayrımı:

58 AMİR, 358.

59 Hz. Ömer, Amr. b As'a her kırbaç için iki dinar olmak üzere, 100 kırbaç karşılığı 200 dinar para cezası alınmasını emretmiştir. ARMAĞAN, 28.

60 AYDIN, Ceza mad. TDV İslam Ans. VII/478-481.

a) Maktu para cezaları: Para cezası verilecek suçlar için alt ve üst sınırı veya bunlardan biri bilirterek nihai miktarının tesbitinin hakimın takdirine bırakılması mümkündür. Bu sınırlar belirtilmeden bir miktarın tek başına belirlenmesi de mümkündür. Amir, hakimın takdir hakkının sınırlanması için alt ve üst sınırının önceden belirlenmesine karşıdır⁶¹.

b) Nisbi para cezaları: Miktarı kanun tarafından önceden belirlenmemiş, olaya göre ya failin elde ettiği yarar ya da mağdurun zararına orantılı olarak değişebilir mahiyetteki para cezalarıdır. Yitik malı sahiplenmek, hayvan ve meyve hırsızlığında suça konu eşyanın değerine göre cezanın katlanması, zekat vermemek suçunda da malvarlığının yarısı önceden tesbiti imkansız hususlardır. Bunlar Nisbi para cezasının örnekleridir⁶².

c) İyi hal teminatı: Hanefi Hukukçulara göre suçlunun malının belirli bir süre iyi hal göstermesi şartına bağlı olarak emanete alınması, iyi halli geçirirse iade edilmemesi, değilse bir hayır cihetine (kamu yararına) sarfedilmesidir⁶³.

3) Para cezaları onu uygulayan makama göre de, idari, vergi ve kamu para cezaları olmak üzere ayrılır.

a) İdari Para cezası: Düzene aykırılık dolayısıyla yargı organlarının müdahalesi olmadan doğrudan idari mercilerin hükmedip uyguladıkları para cezasına idari mercilerin hükmedip uyguladıkları para cezasına idari para cezası denir. Bunlar Kanunların kendilerine verdiği yetkiye dayanarak idareciler (vali, kaymakam vb) hümedip infaz edebilirler.

61 AMİR, No: 357, Garamet-ı Daribiye ifadesi maktu para cezalarını anlatır. el-KAMATİ. 130.

62 BEHNESİ, IV/90, AMİR, 411.

63 el-KAMATİ, 72, Garamat-ı tehdidiye olarak belirlenen bu yaptırım, TCKÖ m 93/c'de bahsi geçen iyi hal teminatıdır.

Örneğin içki meclisinde oturana⁶⁴ ve cemaatle namaza gelmeyene idari para cezası verilebilir⁶⁵.

b) Kamu cezası: Mahkemelerde yargılama sonucu hükmedilen ve cezaları diğer çeşitlerine uygulanan usulle tesbit edilip, tecil, genel ve özel af zamanaşımı gibi kurumlara tabi olan para cezalarıdır.

c) Vergi cezaları: Zekatını ödemeyenden zekat tutarına ilâveten malvarlığının yarısı oranında ceza alınması örnekle verilebilir.

PARA CEZALARININ CEZA DEĞERİ

Para Cezasına Yönelen Eleştiriler:

a) Özüne Yönelik Olanlar: 1- Bazı Hukukçular para cezalarının Hz. Peygamber tarafından uygulandığı, ancak sonra nesh (ilga) edildiğini, bazıları da uygulamanın müsadere olup, para cezalarıyla ilgisi olmadığını dolayısıyla hiç uygulanmadığını söylerler⁶⁶.

2- Ceza suç nevinden olmalıdır. Haksız kazancın müsadereci caiz olabilir, ancak para ve kazanç saiki ile ilgisi olmayan suçlarda para cezası nasıl verilebilir⁶⁷.

3- Tazir cezalarının tahdidi olduğu, kitaplarda sayılı olan dayak, hapis sürgün ve teşhir'den ibaret bulunduğu, para cezalarının bunlar arasında sayılması sebebiyle caiz olmadığı söylenmiştir.

64 AMİR, 397.

65 İBN HÜMAM, V/345, İBN ŞİHNE, 401. el-HUSARİ, I/415. Osmanlı Kanunnamelerinde Cürm adıyla geçen müeyyideler yürütme organına verilen (idari) para cezaları mahiyetindedir. CİN- AKGÜNDÜZ, II/214.

66 el-BUTİ, Davabitü'l-Maslaha, 402.

67 el-BUTİ, Muhadarat, 150.

4- İktisab sebepleri sınırlıdır, para cezasının devlet için dahi olsa iktisab sebebi

Değerlendirme: İktisab sebebinin, karşılıklı rızaya dayanması değil, hukuka uygun olması esastır. Yeni vergiler ihdası, Ganimet, kamulaştırma gibi mükellefin rızasına uygun olması esastır. Yeni vergiler ihdası, Ganimet, kamulaştırma gibi mükellefin rızasına dayanmayan hatta vergi ve kamulaştırmada bir kusur karşılığı olmadan yapılan iktisab meşru olunca, bir suçta ceza olarak verilen para cezası devlet ve kanunun gösterdiği yer için evleviyetle bir iktisab sebebi, suçlu için de tam bir borç oluşturur⁶⁸.

b) Uygulanmasına Yönelik Eleştiriler

1- Suç siyaseti açısından suçlu ve suçlulukla mücadele aracı olmaya elverişli değildir⁶⁹. Özellikle cezanın uslandırıcı fonksiyonu para cezalarında bulunmaz⁷⁰. Cezalarda bulunması gerekli ahlaki nitelikler olmadığından mükerrerliğe zemin hazırlar (caydırıcı olmaz). Suçludan çok, nafakasını sağladığı aile fertlerini etkiler. Bu sebeple şahsılık ilkesine aykırıdır⁷¹.

2- Fakirler aleyhine kanun önünde eşitlik bozulur; aynı suçtan dolayı para cezasına mahkum edilen zengin para cezasını öder, fakir ödeyemez. Ödese bile etkisi fazla olur⁷². Ödememe halinde hapse çevrilme veya bedenen çalıştırılması durumlarında, hukuki eşitlik zedelenmiş olur⁷³.

3- Para cezasına hukukilik kazandırılırsa, zalim

68 AMİR, 418.

69 EREM, Genel, II/217.

70 ÖNDER, Genel, III/361.

71 el-KAMATİ, 136.

72. GARÇON, 762.

73 UDEH, I/705-708, el-KAMATİ, 136.

idarecilere halkın malını haksız yere yemek için yeni bir fırsat tanınmış olur. (Uygulamada zulüm örnekleri arasında kanunsuz vergi toplamak (ki bunlardan biri cerime (para cezası) adını taşımaktadır⁷⁴.

Devlet gelir elde etmek amacıyla cezadan beklenen faydayı düşünmeden daha çok suça yaptırım olarak para cezası koyar⁷⁵.

Müsadere ve para cezasının devlet lehine uygulaması halinde caiz olacağı söylenmiştir. Günümüzde devlet işleri, hazine ve bütçe esasları gelir-gider durumu belirlenmiş, para cezasının hükme bağlanması hakime, infazı başka makamlara görev olarak verilmiş (Hakimlerin ve idarecilerin keyfi olarak bu cezayı uygulamaları imkansız hale gelmiş ve suç olarak tesbit edilmiş) olup bu sakıncaları ileri sürmek yersizdir. Para cezası müsadere vb. cezalar pekala uygulanabilir.

Zaten para cezaları tazirin bir çeşidi olup basit suçlara uygulanabilir. Uygulanma esasları suç ve ceza adaleti düşüncelerine göre kanunlaştırılır. Uygulanması teşvik edilmez ve şumulü fazla genişletilmez⁷⁶.

Günümüzde para cezasının sakıncalarını gidermek için önerilen çareler:

a) Hakimin takdir hakkının genişletilmesiyle ilgili hüküm koymak,

b) Cezayı suçlunun ekonomik durumuna uyduracak şekilde tesbitini mümkün kılmak (ferdileştirme, Day-Fine uygulaması) ve taksitle ödeme imkanı vermektir. Mahkumun

74 MUMCU, Zulüm, 13-21.

75 DÖNMEZER-ERMAN, II/677.

76 UDEH, I/705, ez-ZERKA, II/628.

geliri ödeme için yeterli değilse infaz durdurulabilir⁷⁷.

a) Bu sistem çeşitli kanunlarda değişik şekillerde düzenlenmiştir. İtalyan CK m 14/3 suçlunun ekonomik durumuna göre kanunun gösterdiği para cezasının üst sınırı yetersiz, hakime üst sınırı üç katına kadar artırma yetkisi verilir⁷⁸.

İsviçre CK m 48, failin kazanç saiki ile hareket etmesi halinde, üst sınır aşılabılır. Ceza tesbit edilirken suçlunun ekonomik ve sosyal (mesleği, kazancı, yaşı medeni hali, aile yükü vb) durumu gözönünde bulundurulur.

Yunan CK m 80, para cezasının tesbitinde suçlunun ve ailesinin ekonomik durumu birlikte değerlendirilir, suç kazanç saiki ile işlenmişse HBC yanında para cezasına da hükmedebilir, para cezasının üst sınırı üç katına çıkarılabilir⁷⁹.

b) Gün-para cezası sistemi (Day-Fine): İlk izlerine 1881 Protekiz CK'da rastlanan gün para cezası⁸⁰, 1921'de Finlandiya'da, 1931'de İsveç'te, 1939'da Danimarka'da uygulanmış, Avusturya, Küba, Brezilya ve 1975 Alman CK'da bu sistem benimsenmiştir⁸¹. Modern kanunların eğilimi gün-para cezasını benimseme yönünde olmasına rağmen her ülkede farklı uygulama olması nedeniyle tek sistemden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Küba kanununda klasik ve gün-para cezası sistemi birlikte uygulanmaktadır (ceza belirli bir miktardan az ise klasik, fazla ise gün-para cezası)⁸².

77 AMOR, 177.

78 EREM, Genel, II/218.

79 DÖNMEZER-ERMAN, II/177.

80 Osmanlı Kanunnamelerinde para cezalarının suçlunun mali durumuna göre ayarlanması sistemi ile Day-Fine'nin benzerliği için bkz. YÜCEL, Suç ve Ceza, 204; DONAY, Para Cezaları, s.33.

81 RENTZMANN-ROBERT, 7; SCHULER- SPRINGORUM, 789; BISHOP, 82, Belçika CK tasarısında da yer almıştır.

82 DÖNMEZER-ERMAN, II/717, ÖNDER, Genel, III/562.

Gün para sistemi (a) şıkında anlatılan sistemden farklıdır. Gün para sisteminde saik gözönüne alınmamakta, hakime daha dar takdir yetkisi verilmektedir.

Almanya'da para cezasının uygulanması üç aşamada olmaktadır. İlk aşamada failin kusuru, hukuka aykırılık bilincinin yoğunluğu, cezanın genel ve özel önleme fonksiyonları gözönüne alınarak para cezasının gün sayısı (5'ten az 360'dan, içtima halinde 720'den fazla olamaz) ikinci aşamada hakim suçlunun gelirini, ekonomik yükümlülüklerini gözönünde tutarak günlük kazançtan ne kadarını cezaya ayrılacağını (en az 5 en fazla 10.000 DM) tesbit eder. Gün ile para çarpılarak toplam para cezası miktarı bulunur. Mahkum hemen ödeme imkanına sahip değilse üçüncü aşamada taksitle ödeme şartları düzenlenecektir⁸³.

İsveç'te; day-fine'in iyi işlemiş, suçluların %90'dan fazlası gönüllü veya devlet baskısıyla ödemişler, ödeyemeyen %10'luk bölümü yasal mazereti sebebiyle ödenmemiştir. Hapse çevirme mazeretsiz olan ve ödememekte ısrar edenler içindir. Sistemin başarısını gösteren rakamlar şunlardır: 1981 yılında 50 kişinin ödemediği para cezası hapse çevrilmiş, bu rakam 1982'de 37'ye, 1983'te 9'a düşmüş, 1984-1987 yıllarında ise hiç olmamıştır⁸⁴.

Para cezalarının infazındaki güçlükleri bertaraf etmek ve ödenmemesi sebebi maddi imkansızlığa dayanıyorsa fakir - zengin eşitsizliğini ortaya çıkarmamak için, para cezasının hapis yerine diğer tedbirlere (özellikle kamu yararına çalışma) çevrilmesi iştirak halinde işlenen suçlarda cezanın ödenmesinde suçluların birbirlerine müteselsil olarak sorumlu tutulması önerilmektedir.

83 ÖNDER, Genel, III/565; JESCHECK, XXI; EREM, Genel, II/219.

84 BISHOP, 83.

Para değerindeki düşüş sebebiyle etkinliğinin azalması sakıncası da, ya sık sık bu ceza miktarını artırmak ya da cezaların bir katsayıya bağlanmasını çare olarak düşündürmüştür⁸⁵.

Ülkemizde 14.12.1988 yürürlük tarih ve 3506 SK ile TCK'na eklenen 1. md. muhtelif tarihlerde yürürlüğe girmiş kanunlardaki para cezalarını çeşitli oranlarda (180, 120, 60, 30, 18,6, ve 3 misli) artırmış ek-2. md. ise 1988 yılı bütçe kanunundaki memur maaş katsayısı olarak belirlenen (84) rakamına, bütçe kanunlarındaki her 75 puan artış bir birim olarak kabul edilecek, ek 1. md'ye göre belirlenmiş ceza miktarının elde edilen birimle çarpılarak nihai cezanın tesbit edileceğini göstermiştir.

Lehinde Düşünceler: 1) Hapis cezalarının kötü etkileri para cezasında yoktur 2) Suçluyu ailesinden ve toplumdan uzaklaştırmaz, 3) Derecelendirilmesi ve suçlunun ekonomik durumuna uydurulması mümkündür⁸⁶. 4) Devlete masraf yüklemeyi aksine gelir sağlar⁸⁷. 5) Özellikle kazanç saiki ile işlenmiş suçlarda HCB'dan daha etkilidir. Paranın değeri toplumda arttıkça genel ve özel önleme özellikleri ön plana çıkar. Kısacası suçla mücadelede etkili bir araçtır⁸⁸.

Uygulama: Diğer mali cezalar (müsaderenin çeşitleri; itlaftemlik-tağyir) yanında para cezalarının da raşid halifeler döneminde, Asrı saadette olduğu şekliyle uygulandığı ve geliştirildiği görülür.

Takip eden dönemlerde kadılarında biri, parmağı ile bir kız çocuğunun birkini izale eden çocuk hakkında verilecek

85 DÖNMEZER-ERMAN, II/718.

86 BISHOP, 327.

87 VASILJEVIC, 253.

88 el-KAMATI, 135-136.

hükmü halifeye sormuş, o bu durumu hakimin takdirine bırakmış, hakim faile 50 dinar para cezası vermiştir⁸⁹.

Dülkadiroğulları kanunnamelerinde para cezası uygulamalarına rastlanır. Ayrıca Memluk para cezası sistemlerini Osmanlıya tesir ettiği söylenir.

Osmanlı Uygulaması: Osmanlı Kanunnamelerinde cürmi cinayet veya kınlık denilen para cezaları ehli örfе verilmek üzere hükmedilen tazir nevinden cezalardı. Bu düzenlemeler İslam Hukukunun devlet başkanı veya yasama organına tanıdığı tazir yetkilerini çerçevesinde yapılmıştır⁹⁰.

Bozok kanunnamesinde "... diyetten gayri otuz altın cürüm altına" m 18 aynı hüküm Alaüddevlе kanunnamesinde de mevcuttur. Ayrıca "göz çıkarandan 14 altın altına, fiil taksirle işlenmiş ise 5 altın altına." (Bakara, 2/126).

Fatih devri kanunnamelerinden teşkilat kanunu olan kanunname-i Ali Osman, devlet erkanına verilecek cezaları reyaya nisbetle çok yüksek tutmuş, 3. Bab Ahval-i Ceraim başlığı altında 40. madde; Cerime kanda subaşılara 3000 akçe, göz çıkarmaya 1500, kol kırmağa 1000, baş yarığına 50 akçe altına. 41. maddeye göre; bir kimseye fuhuş ile söğene tazir cezasına ilaveten 40, birinin haremine bakan (özel hayatın gizliliğini ihlal eden)a 20 akçe cerime.

Fatih devri Kanun-ı Padişahi I. Fasıll zina suçuyla ilgili Para cezalarını düzenlenmiş m 1 Evlinin zinası

89 ŞENER, 58, Bikrin müessir fiil sonucu izalesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. DAĞCI, 214.

90 AKGÜNDÜZ, Osmanlı Kanunnameleri, I/63 vd.

	bay	zengin	orta halli	fakir, çok fakir
m 1 Evlinin zinası	1000 akçe	300,	200,	1000, 50,40
m 2 Erkeğin	1000 akçe	100,	50,	40, 30
m 4 Kadının yab. erkeği evine alması	100	50,	30	

m 5 Fuhuşa aracılık eden kadına tazir cezası olarak dayak cezası verilmişse ağaç (sopa sayısı) başına bir akçe (paraya çevriliyor)

II. Fasil m 12 Adiyen müessir fiil suçuna dayak (cürüm yok)

Saç-sakal yolma; zenginse 20, fakirse 10 akçe

Baş yarılıp kan çıksa; 30 akçe

Baş yarılıp kemik çıksa; Zenginden 300, orta halliden 50, fakirden 30 akçe

m 13 Kasden adam öldürme suçunda, kısas cezası uygulanmıyorsa; Zenginden 400 akçe, orta hali 200, fakirden 100, çok fakirden 50 akçe

III. Fasil m 15 İçki içme cezası; dayak sopa başına 1 akçeden paraya çerilir.

Hırsızlık suçunda: Kaz ve ördek çalana iki ağaca 1 akçe

-Koyun ve kovan çalana 15 akçe

-Sığır çalandan; zenginse 100, orta halli ise 50, fakirse 40 veya 30 akçe

-At çalanlardan 200 akçe cürüm alınır.

m 18: Mevsuf müessir fiil

(Uzuv tatili= göz çıkarma, diş kırma) sırasıyla 200, 100, 40, 30 akçe⁹¹.

KANUNİ DEVRİ; Kanunname-i Osmani'de Fatih kanunnamesindeki hükümlerin büyük ölçüde tekrarı sözkonusudur. Farklı hususlar şunlardır;

m 40: Karşılıksız yararlanma: Yoldan geçerken akçesiz yoğurt ve ekmek alandan: dayak cezası, sopa başına 1 akçe paraya çevrilir.

m 54: Namaz kılmayanlara: dayak, iki sopa 1 akçeden paraya çevrilir.

m 57: Bahçe ve bostandan hırsızlık dayak, iki sopa 1 akçeden paraya çevrilir.

m 59: Başkalarının arazisine hayvan sokmak; Hayvan başına 5 akçe cürüm, ayrıca ziyan davar sahibine tazmin ettirilsin⁹².

Yavuz kanunnamesinin IV, Fası, 4. maddesinde para cezasının hapis cezasıyla birlikte uygulandığı görürüz.

Kanunnamelerde cürüm adıyla geçen müeyyidelerin yürütme organınca verilen idari para cezası mahiyetinde olduğu söylenir⁹³. Ancak failin suçluluğunu suç ister şeri, ister örfi olsun ancak kadı tesbit eder. İnfaz yetkisi ise ehli örfte (idari mercilerde)dir. Verilen ceza şer'i ise infaz edenlerin takdiri hakları yok, örfi ise vardır⁹⁴.

91 AKGÜNDÜZ, Osmanlı Kanunnameleri, I/347 vd.

92 Ibid, IV/296 vd.

93 CİN-AKGÜNDÜZ, II/214.

94 AYDIN, Ceza Md. TDV İslam Ans. VII/480.

Osmanlılardaki para cezalarını ekonomik gerekçelerle izah etmeye çalışanlar bunu şeri cezadan bir sapma olarak değerlendirilirler⁹⁵. Ancak kanunnameler, cezaların kanuniliği ilkesinin sağlanması ve keyfilikğin önlenmesi amacıyla vazedilmiştir. "Nizam-ı alem için padişahlar tarafından akla dayanılarak yapılan düzenlemelerdir". Bu da İslam Hukukunun Devlet başkanına tanıdığı tazir yetkisi çerçevesindedir.

Para cezalarının ilk ciddi uygulaması Fatih kanunnamelerinde görülür. Bu kanunda cezanın, suçlunun ekonomik durumuna göre verilerek ferdileştirilmesi sözkonusudur⁹⁶.

Yine dayak cezasının para cezasına çevrilme imkanı mevcuttur. Vurulacak bir darbe için kaç akçe ödenmesi gerektiği belirtilmiştir⁹⁷. 1286/1840 ve 1267/1851 ceza kanunlarında diyet dışında para cezası mevcut değildir. Hatta 1851 tarihli kanunun 10. maddesinde; "Cerime maddesi külliye memnudur, buna cesaret eden şahıslar hakkında rüşvet hükümleri uygulanır" ifadesiyle açıkça yasaklanmıştır.

1274/1858 ceza kanunu ise 37. maddede para cezasını tarif etmiş, asli ferî ve tamamlayıcı ceza olarak uygulanması, ödenmeyen para cezasının hapse çevrilmesi konuları düzenlenmiştir⁹⁸.

Para Cezalarının Tarihçesiyle İlgili Değerlendirme

- Para cezaları ilkel topluluklarda uyuşma bedeli olarak tazminat niteliğindedir, uygulanması ihtiyaridir.

- Paranın önemi ortaya çıkmadığı için ziraat aleti, ehli

95 HEYD.

96 DONAY, Para Cezaları, 33-34, DÖNMEZER-ERMAN, II/684.

97 HEYD, 645.

98 GÖKCEN, 54.

hayvan, aile fertlerinden bir veya bir kaç para cezası yerine ödenebilirdi.

- Devlet fikri geliştikçe uyuşma zorunlu hale gelmiş, bedelinin bir kısmını devlet talep etmeye başlamıştır.

- XII. yy a doğru mağdura ödenen miktar azalmış devletin hissesi artmış kral ve senyörlere gelir kaynağı olmuş, keyfilik baş göstermiştir⁹⁹.

- XVIII. yy sonundan itibaren para cezası önemini yitirmiş, hapis, para cezasının yerini almaya başlamıştır.

- Hapis cezasının sakıncaları sebebiyle XX. yy başlarında özellikle kazanç saikiyle işlenen suçların artması para cezalarını yeniden uygulama alanına sokmuştur¹⁰⁰. Hapis cezalarından para cezalarına geçiş, bedeni cezalardan hapis cezalarına geçmek kadar önemli olmuştur¹⁰¹.

Günümüzde Uygulama: Çoğu Avrupa ülkesinde para cezaları diğer seçeneklerle birlikte fer'i bir ceza olarak uygulandığı gibi, hürriyeti bağlamayan bağımsız bir yaptırım olarak da düzenlenmiştir. Para cezalarının seçenek olma yönü önemle vurgulanmış ve yasalarda yerini almıştır. Değişik Avrupa ülkelerindeki para cezalarıyla ilgili uygulamaları özetleyelim.

İsviçre ve Avusturya: 6 aya kadar (kısa süreli) hapis cezası yerine para cezası ikame edilmektedir¹⁰².

Almanya: HBC bir aydan başlatılmış, 6 aya kadar olan hapis cezası yerine kural olarak para cezasının ikamesi veya ertelenmesi zorunluluğu getirilmiştir. Para cezaları 1920'lerde

99 MUMCU, Zulüm, 13.

100 DONAY 36-37.

101 JESCHECK, XXVIII.

102 BISHOP, 79, BAECHTOLD, 268.

hapis cezasının yerini almaya başlamış, 1924'de kanunlaşmıştır.

Almanya'da para cezası en fazla uygulanan ceza haline getirilmiş ve hürriyeti bağlayıcı cezadan para cezasına geçiş sağlanmıştır. Bu geçiş, bedeni cezalardan HBC'lara geçiş kadar önemlidir¹⁰³.

Alman CK § 47/1'e göre; altı aydan az bir hapis cezasına hükmedebilmek için, eylemde veya failin kişiliğinde bulunan özel şartlar, fail üzerinde etkili olmak veya hukuk düzenini korumak için HBC'ya hükmetmenin kaçınılmaz olması gerekir. §41'e göre: Fail eylem dolayısıyla zenginleşmiş veya buna teşebbüs etmişse ve failin kişisel ve ekonomik durumuna göre hükmedilmesi uygun görülürse, HBC ile birlikte kanunda yazılı olmasa bile para cezasına hükmedilebilir.

HBC (özellikle 3 aya kadar) yerine para cezasının ikamesi konusunda hapis cezalarında arzulanın düzeye ulaşılmış, böylece bütün ceza yaptırımlarının %98'i para cezaları olmuştur¹⁰⁴.

Fransa: HBC'nin alt sınırı 15 gün olarak kabul edilen Fransa'da, 1983 tarihli yasaya göre hapis cezası gerektiren suçlarda mahkeme 360 gün-paraya kadar hükmedebilir. Bununla birlikte para cezasının HBC yerine ikamesi önemli bir yekün tutmuştur. 1985 yılında sadece 2300 olayda uygulanmıştır. Aynı yıl özel vecibeler yükleyerek hükmün ertelenmesi şeklindeki 20.000 olayla karşılaştırılırsa bu gerçek görülür¹⁰⁵.

Portekiz: Para cezaları uzun süre geleneksel bir yaptırım olmuş 1982'de yürürlüğe giren Ceza Kanunu 6 aya kadar hapis

103 JESCHECK, XXVIII, SCHULER-SPRINGORUM, 793.

104 BISHOP, 80.

105 BISHOP, 81.

cezasının para cezasına çevrilebileceğini öngörerek gelişme sağlanmıştır. Genel önleme amacıyla hapis cezasına hükmetmek gereken ve özellik arzeden suçlarda bu sınırlar içinde kalsa da para cezasına çevrilmeyebilir. 1982 yılında 6 aya kadar hapis cezası gerektiren olayların %73'ünde para cezasına çevrilmiş, bu oran 1985'te %61'e düşmüştür¹⁰⁶. 1985 yılından itibaren gerek asli ceza gerekse haptisten çevrilen para cezaları tüm mahkumiyetlerin %37'si olmuştur. 1986'da bu oran %25'e düştü, hapis cezası yeniden en fazla başvurulana yaptırım oldu¹⁰⁷

Yunanistan: 6 aya kadar olan hapis cezası para cezasına çevrilebilir. Miktarı az olanlara "mali ceza" (pecuniary penalty), daha fazla olanlara "para cezası" (fine) denir. 1984'te 18 aya kadar olan hapis cezasının para cezalarına çevrilebileceğine dair yasa, mahkemelere bu konuda yetki verdi. Para cezasına çevirme dışında tutulan belirli askeri suçlarla, uyuşturucu ticareti suçlarında sınırlar içinde olsa bile HBC olarak infaz edilir.

Yunanistan'da hapsin paraya çevrilmesi uygulaması mahkemelerde yoğun bir şekilde kullanıldı, hapis cezalarından yalnızca %3'ü infaz edildi¹⁰⁸.

Sürelî Para Cezası

13.12.1994 yürürlük tarihli (RG. 22140) 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanununun 17. maddesi sürelî para cezaları uygulamasını getirmiştir. m 18'e göre her ne kadar bu para cezaları idari para cezaları niteliğinde ise de para

106 BISHOP, 80.

107 COELHO, 150. Yugoslavyada'da 1983 yılında toplam mahkumiyetin %35'i para cezası olmuştur. ASILJEVIC, 253, Diğer Doğu Avrupa Ülkelerinde özellikle mala karşı cürümlerde HBC seçeneği olarak pozitif hukuka girmiştir. BUCHHOLZ. 187.

108 BISHOP, 80.

cezaları için yeni bir düzenleme olduğu için üzerinde durmak gerekir.

Yetki: Para cezalarını verme yetkisi, m 22'de bahsi geçen Rekabet kuruluna aittir.

İhlaller ve Yaptırım: a) m 17/a Rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar, hakim durumun kötüye kullanılması, birleşme ve devralmadaki hukuka aykırılıkların kurul tarafından bildirilmesine rağmen ihlale son vermiyenler her gün için 50 milyon lira,

b) Birleşme ve devralma'da hukuka aykırılık için kurul kararları ve tedbirlerinin yerine getirilmemesi halinde 25 milyon lira,

c) Muafiyet ve menfi tesbit kararlarının geri alınması kararlarına muhalefet halinde 25 milyon lira,

d) Kurul uzmanlarının inceleme yapmasının engellenmesi halinde 20 milyon lira süreli para cezası verilir.

Bu kararlara karşı yargı yoluna başvurulması ve yürütmenin durdurulması karar verildiği takdirde, yargıya başvurma tarihinden itibaren süreli para cezası uygulanmaz.

PARA CEZALARININ İNFAZI

İslam Hukuku: Para cezalarının infazı, iradi ödeme olmadığı takdirde, hükmedilen ceza tutarını mahkumdan zorla tahsil etmektir¹⁰⁹.

Hız. Peygamber bir kadın hakkında verdiği recm cezasının infazını Üneys'e¹¹⁰ Maiz'in recmedilmesini de bir topluluğa

109 TRABLUSİ,52.

110 Buhari, Sulh; 5, Şurut; 9, Ahkam; 39, Müslim, Hudud; 25.

havale etmiştir. Yine bir hırsızın elinin kesilmesine hükmetmiş, infazla başkalarını görevlendirmişti¹¹¹.

Ayrıca Hz. Peygamber döneminde Hz. Ömer hakimlik, Hz. Ali ve Muhammed b Mesleme cezaların infazı görevini yürütüyordu¹¹².

Hukuk kaynaklarına göre Tazir cezalarının infazı adli mercilerce, (infaz hakimi veya onun görevlendireceği kişilerce) yapılır¹¹³. Şurta görevlilerinin diğer görevleri yanında infaz içinde istihdam edildiklerini de görüyoruz¹¹⁴.

Bu bilgiler ışığında, İslam Hukukunda infazın, mahkumiyet kararı veren kişilerden bağımsız, aynı otoriteyi temsil etseler bile infaz işinde uzmanlaşmış kişilerce yapıldığını söylemek mümkündür. Tutuklama veya hapis cezalarına hükmetmede de aynı farklılık göze çarpar. "Kadi hapsetmez, ancak habs ile hükmeder¹¹⁵" ifadesi bu gerçeği anlatır.

İnfaz Hakimliği kurumu, hukuka aykırı olarak tutuklanmış olanlarla tutuklama kararı yerinde olsa bile, teminatla salıverilmeleri uygun görülenleri, mahkumlardan da iyi halli olanların tahliye kararlarının (asıl kararı veren makamdan müstakil olarak) verildiği mercilerdir¹¹⁶.

Osmanlı'da infaz yetkisi ehl-i örf denen, daha çok idari mekanizma içinde yer olanlara aitti¹¹⁷.

111 Nesai, Sariki; 3, UDEH, I, No: 512 vd.

112 el-KETTANI, II/70.

113 BEHNEŞİ, I/70.

114 ATAR, İslam Adliye Teşkilatı, 181, 219.

115 Siyasetname Tecümesi, Aktaran AKGÜNDÜZ, Osmanlı Kanunnameleri, IV/163.

116 SCHAHT, 194.

117 AYDIN, Ceza md. TDV, İslam Ans. VII/480.

Mukayeseli Hukuk

Bazı ülkelerde infaz hakimliği, bazı ülkelerde de savcılık infazdan sorumlu makamdır. Tazminat kabilinden para cezaları diğer kurumlara ödense bile infaz, yetkili makam tarafından denetlenir.

Bazı ülkelerde de, maliye otoritelerine para cezalarını tahsil yetkisi verilmiştir (Norveç, İsveç, İskoçya). İngiltere ve Galler'de Probation Servisi bu görevleri yürütmektedir¹¹⁸.

İnfaz Şekilleri

a) **İradi Ödeme:** Mahkum veya üçüncü bir kişi tarafından ödeme ile ilam infaz edilmiş sayılır. Taksitle ödeme de mümkündür.

b) **Cebri İcra:** İcra-İflas Kanunu hükümlerine göre suçlunun malvarlığının haczedilip paraya çevirme yoluyla para cezalarının tahsil edilmesidir¹¹⁹. Suçlunun tazyik veya hapsen tazyik yerine mallarının haczedilmesi tercih edilmelidir¹²⁰.

Türk Hukukunda 647 sayılı ÇİK'nun ilk şekline göre ödenmeyen para cezalarının tahsilini sağlamak amacıyla mahkumun ücreti, diğer gelirleri üzerine tedbir konularak, para cezasının tahsili Amme Alacaklarının Tahsili Usulu Hakkındaki Kanun Hükümlerine göre yapılıyor, ceza ödenince tedbir mahkemece kaldırılıyordu. Bu hüküm kaldırılmış ve artık ödenmeyen para cezasının hapse çevrilmesi uygulaması getirilmiştir¹²¹.

c) **Zorlama Hapsi:** Para cezasını ödemeyen mahkumun ödemeye zorlamak amacıyla ödeyinceye kadar hapsedil-

118 BISHOP, 85.

119 el-KAMATİ, 143 vd.

120 AMİR, No: 363. ATAR, İcra-İflas, 161.

121 DÖNMEZER-ERMAN, II/691.

mesidir¹²². Ödenmeyen para cezaları için hapse çevrilmesi tartışmalıdır¹²³.

İslam Hukukunda muaccel borçlar için hapis (hapsen tazyik) bazı hukukçular tarafından meşru olarak kabul edilir. Para cezaları da hükmün kesinleşmesiyle mahkumun zimmetinde bir borç haline gelir. Alacaklısı devlet olan bu borç için de ödemeyi temin maksadıyla hapsedmek mümkündür¹²⁴.

Hapsin süresi borcun ödenmesi veya mahbusun mal beyanında bulunmasına kadar devam eder. Ödeme gücü olmadığı tesbit edilenler tahliye edilir¹²⁵.

d) Hapis Cezasına Çevrilmesi: Para cezalarının ceza olma özelliği, ödenmemesi durumunda hapse veya başka ceza ve tedbirlere çevrilebilmesinde görülür. Ödeme gücü olduğu halde iradi ödeme yapmayan, mallarını gizleyerek haczedilip tahsilini engelleyen mahkumun bu hareketi ikinci bir haksızlıktır. Bu sebeple onu mahkum olduğu para cezası miktarıyla orantılı bir süre hapsedmek, ödeme halinde tahliye etmek adalet gereğidir. Ödeme gücü olduğu halde ödemeyen mütecevizdir, para cezası az olsa bile hapse çevrilebilir¹²⁶.

Para cezasını ödenmeme sebebiyle hapsedilecek kişi mahkumdur. Onun ölümü cezayı düşüreceği için mirasçılarının hapsi düşünülemez¹²⁷.

Cezaya ödeme gücü olmayan veya bu durum sonradan anlaşılan kişilere, hapsin uygulanması zengin-fakir bakımından kanun önünde eşitlik kuralını zedeliyeceği için

122 el-KAMATİ, 146.

123 BEHNESİ, IV/95.

124 AMİR, No: 365.

125 AMİR, No: 368.

126 el-HUSARİ, I/432-434.

127 AMİR, No: 367.

onlara başka tedbirler (para cezası yerine çalışma) vb. uygulanabilir¹²⁸.

e) **Kamu yararına çalıştırma:** Kamu yararına çalıştırma kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine hükmedilen bir seçenek veya ödenmeyen para cezalarının tahsil tarzı olarak kazancından bir kısmının ödenmesi gereken para cezasına mahsup edilmek üzere bir kamu kuruluşunda mahkumun çalıştırılmasından ibarettir¹²⁹.

Para cezalarının mahkumun çalıştırılmak suretiyle tahsili konusunda İslam Hukukçularının farklı görüşleri vardır. Ebu Hanife, Malik, Şafi ve Taberi gibi alimler ödeme gücü olmayan mahkumun işçi olarak çalıştırılmayacağı ve ticaret yapmaya zorlanamayacağı görüşündedirler. Delil olarak; "Darlık içinde olan borçluya, genişlik zamanına kadar mühlet vermek gerekir"¹³⁰. Ayetini gösterirler. Yine Hz. Peygamberin mütemerrid borçlu hakkında yalnızca cezalandırılmasını beyan ettiğini, çalıştırılmasından söz etmediğini, Hz. Ömer'in hacze dair uygulamasında da böyle bir örnek bulunmadığını belirtmişlerdir.

Hanbeliler, zenaat bilen bir mahkumun vasıfsız işçi olarak çalıştırılmayacağını söylerlerken, Zahirilere göre çalıştırılabilir¹³¹.

Yukarıdaki tartışmalar ışığında örneğin bir Üniversite Öğretim Üyesi veya Avukatın trafik suçu sebebiyle mahkum

128 DÖNMEZER-ERMAN, II/680; Bkz. UDEH, I, No: 495.

129 Geniş bilgi için bkz. JUNGGER-TAS Commentituty Service, Netherlands. 1985, 25-26; Hem konu, hem de ayrıntılı bibliyografya için AVCI, M. Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler, İst. 1994. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 167-180.

130 Bakara, 2/280.

131 Geniş bilgi için bkz. ATAR, F. İslam İcra-İflas Hukuku, İst. 1990, s. 268-269, AMİR, 424-429, BEHNESİ, A. Fethi, Mevsuat'l-Cinaiye, Beyrut, 1991, IV/90-92; el-HUSARİ, I/432.

olduğu para cezasını ödeyememesi halinde onu belideyede temizlik işçisi olarak çalıştırmak uygun olmasa bile, büro hizmetlerinde veya hukuk danışmanlığında istihdam etmek, işsiz ve parasız oturmasından mahkum açısından da daha iyi olur kanaatindeyiz¹³².

Çağdaş yaptırım düzeni şimdilik para cezalarından vazgeçemez¹³³

Mukayeseli Hukukta Para Cezalarının Ödenmemesi Sorunu

Hürriyeti bağlayıcı cezaların, özgürlüğü kısıtlamayan bir seçeneği olan para cezalarının ödenmemesi durumunda bunun tahsili için ne yapılacağı, tekrar hapse çevrilip-çevrilmeyeceği konusu hem doktrinde tartışılmış, hem de çeşitli ülkelerde farklı düzenlemeler olmuştur.

Hemen her ülkede ödenmeyen para cezalarının hapse çevrilmesinden kaçınılmaya çalışılır, mahkemeler ödememenin suçlunun mali durumunun müsait olmamasından kaynaklandığını, kasıtlı bir red veya ihmal olmadığını anlarsa cezada indirim hatta tamamen kaldırmaya gidebilirler.

Ödeme süresinin uzatılması, taksitlendirilmesi veya işverenin ücretten kesinti yaparak ödemede bulunabilmesi mümkündür. Hatta suçlunun zaruri ihtiyaçları dışındaki malvarlığına tedbir veya haciz konulabilmesi, devlet alacağıının

---

132 TCK'nun 50 yılı ve Geleceği, İst. 1977, s. ; Roma Hukukuna göre; borç için hapsedilen kişinin borcuna mahsuben çalıştırılması, borcunu ödeyecek kadar çalıştırılana salıverilmesi mümkün idi. TAHİROĞLU, B. Roma Usul Hukuku, İst. 1980, s.14. Zorunlu çalıştırmanın tarihçesi için ayrıca bkz. AVCI, Seçenekler, 97 vd.

133 Community Service ile para cezalarının mukayesesi için bkz. AVEL, seçenekler, 180. Probation ile para cezalarının muh için AVE, 157.

güvenceye alınması olacaktır¹³⁴.

Bazı ülkelerde ödenmeyen para cezası hapse çevrilemez. Örneğin; Bulgaristan, İtalya ve Sovyetler Birliği CK'na göre durum budur. Sovyetler'de isteğe bağlı ödememe durumunda "zorunlu çalışma" (work duty) tedbirine çevrilir. 20 ruble'lik para cezası bir ay çalışma tedbirine çevrilir. Bu tedbirin azami süresi iki yıl olabilir¹³⁵.

Ödenmeyen para cezası çoğu ülkelerde hapse çevrilmektedir. Bu sebeple bir çok para cezası mahkumu cezaevine girmektedir. Örneğin Kuzey İrlanda'da cezaevine girenlerin %50'si para cezasını ödemeyenler oluşturur. Bu suçluların hapis süresi kısa süreli olma eğiliminde olmasına göre, para cezasını ödemeyenlerin hapsedilmesi yerine çalışma grubu (work party) oluşturulmasının yararı üzerinde fikir yürütülmüştür.

Yunanistan'da 1985'te para cezasına mahkum olanların %6'sı ödememe sebebiyle hapsedildi¹³⁶. İskoçya'da bu oran %7.5'tur.

Almanya'da ödenmeyen para cezalarının arkasındaki yedek ceza hapistir (§43) Bir günlük birim cezasına bir günlük HBC tekabül eder¹³⁷.

Çevrilen hapis cezasının azami süresi; bazı ülkelerde (örneğin İskoçya) 2 yıla kadar çıkabilir. Belçika'da sürenin uzunluğu suçların sınıflandırılmasına göre belirlenir. 1-7 gün hapis cezasını gerektiren suçlarda çevrilen hapis cezasının

---

134 BISHOP, 82.

135 BISHOP, 83.

136 BISHOP, 83.

137 JESCHECK, XX.

azami saresi 2 ay 8 gün, 5 yıl hapis cezasını gerektiren suçlarda 3 ay, 5 yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda 6 aydır.

Fransa'da azami süresi 4 aydır.

Çevrilen hapis infaz edilirken hükmedilen para cezası ödenirse infaz durdurulur¹³⁸.

Ödenmeyen para cezalarının hapse çevrilmesi eleştirilmiş, özellikle kadın suçluların bu sebeple cezaevine gönderilmemesi gerektiği belirtilmiştir¹³⁹.

Para cezaları ve HBC farklı değerlere hitap eder, farklı özgürlükleri etkilerler. Cezadan beklenen amacı farklı yönden gerçekleştirirler.

Para cezasının tayininde suçlunun ekonomik durumu dikkate alınır, hapis cezasında ise etkisi yoktur.

Özellikle kısa süreli HBC sakıncalarını ortadan kaldırma amacı güden para cezalarının tekrar hapse çevrilmesi aynı sakıncayı doğurur. Ödenmeyen para cezasına hapse çevrilmesi, ödeme gücü olmayanlara uygulanınca, fakir-zengin arasındaki kanun önünde eşitlik ilkesini zedeleyecektir¹⁴⁰.

Ödememe durumunun müstakil suç haline getirilmesi önerilmiş olmakla¹⁴¹ beraber, kamu yararına çalıştırma,

---

138 BISHOP, 84.

139 KUHN, C. The Work of NGO; HEUNI, 139.

140 Anayasa Mahkemesi 20.6.1967 tarih ve 7-8 sayılı kararında "... aynı eylem dolayısıyla aynı cezayı almış kişiden yoksul olanın yoksulluğu yüzünden cezasının ağırlaşması sonucunu doğurur ki kanun önünde eşitlik ilkesini zedeler" ifadesiyle vurgulamıştır. İtalyan Anayasa Mahkemesi de bu durumun eşitlik ilkesini zedeleyeceğine karar vermiştir.

141 KUNTER, TCK'nun 50 Yılı, s.302, 315.

denetimli serbestlik vb. tedbirlere çevrilmesi daha uygun olacaktır¹⁴².

Hapse Çevrilebilecek Para Cezaları

Hapse çevrilen para cezalarının "ceza olması gerekir. Vergi ödemeye mahkemece hükmedilmiş ve ilgili idarece infaz edilmemiş para miktarı hapse çevrilemez. Yargıtay 1118 sayılı Oyun Kağıtları Hakkında Kanununun 3. maddesinin açık ifadesine göre, oyun kağıdı kaçakçılığı hallerinde hüküm altına alınacak paranın, para cezası olmayıp "resmi muayyen" olduğuna karar vermiş¹⁴³, bu resmin ne şekilde infaz edileceğine mahkemenin karar veremeyeceğine hükmetmiştir¹⁴⁴. Ancak ödenmeyen para cezasının hapse çevrilmesi yoluna sıkça gidilmemeli, seçenekler bulunmalıdır. bu tür tedbirlere başvurmakla devlet kendi menfaatini korumuş olur¹⁴⁵.

1975 Alman CK §43 "Ödenmeyen para cezasının yerini hapis alır. Bir günlük birim para cezasına bir günlük hapis tekabül eder" hükmü vardır. Bu nedenle HBC ödenmeyen para cezası arkasındaki yedek cezadır¹⁴⁶.

Almanya'nın Hesse eyaletinde para cezasını ödeme imkanı olmadığı için kısa süreli HBC verilip de paraya çevrilmemesi (nasıl olsa sonunda para cezası ödenmeyecek ve tekrar çevrilecek diye) hakimlere bir sıkıntı vermekteydi. Ancak ödenmeyen para cezalarının topluluk çalışmasına (community work) çevrilebilmesi (para cezasının çalışma ile tahsili imkanı verdiği için) kısa süreli HBC'nin para cezasına çevrilmesini

142 VASILJEVIC, 254.

143 7. CD. 12.7.1965, 5943/4696.

144 CGK. 6.11.1967 240/281; ERMAN, Ticari Ceza Hukuku, 248.

145 VASILJEVIC, 254.

146 JESCHECK, XX.

kolaylaştırdı ve caza siyasetini değiştirdi¹⁴⁷.

Almanya'nın Hesse eyaletinde 1981 yılından beri (ki öncesi ödenmeyen para cezası hapse çevriliyordu) kar gayesi gütmeyen kamu hizmetinde çalıştırılarak ödemeleri imkanı sağlanır. C. Savcısı, cezasını ödemeyeceğine kanaat getirdiği hükmüyle topluluk çalışması (community work) için tebliğ yapar, imkan olunca sosyal hizmet önerir. Hükümlerinin %30'u bu öneriye uymaktadırlar¹⁴⁸.

Ülkemizde Ödenmeyen Para Cezasının Hapse veya Diğer Tedbirlere Çevrilmesi

Para cezalarının ceza olması, ödenmediği takdirde hapse veya başka bir tedbire çevrilme özelliğine dayanır¹⁴⁹.

Doğrudan hükmedilen veya kısa süreli HBC'den çevrilen para cezasının infazını C.Savcılığı 647 SK m. 5'deki prosedüre göre yapar.

18 yaşından küçükler ile daha önce 30 güne kadar hapse mahkum edilenler para cezasını ödemeseler bile para cezası hapse çevrilemez. Bunun dışındakilerin cezaları hapse (bir gün 10.000 TL. hesabı ile ve 3 yıldan fazla olmamak şartıyla) çevrilir. Bu hapsin infazında şartla tahliye hükümleri uygulanır¹⁵⁰.

Mahkumların istekleri halinde para cezaları çalışma tedbirine çevrilebilir. Kanundaki (647 SK m 5/XI) ifade "çalıştırılabilir" şeklinde olduğu için C. Savcısının takdirine bağlıdır. Adalet Bakanlığının 6.9.1973 tarihli genelgesinde aynı görüş belirtilmiştir. (Ceza İşleri Genel Müd. 41104 sayılı).

---

147 SCHÄDLER, 236.

148 SCHÄDLER, 232.

149 DÖNMEZER, TCK 50 Yılı, s. 312.

150 İnfaz Tüzüğü m 92/son.

647 SK'nun ilk şeklinde ödenmeyen para cezalarının çalışma tedbirine çevrilmesi sistemi benimsenmiş ve para cezasının tahsilini sağlamak amacıyla ücretin bir kısmının tutularak ceza ödeninceye kadar hükümlülerin malları üzerinde tedbir konulmasını da düzenlemişti. Bir türlü uygulanamayan bu hüküm 1712 SK ile değiştirilmiş ve 1973 yılında hapse çevirme sistemine dönmüş ve hükümlülerin malları üzerindeki tedbir koyma imkanını da kaldırmıştır¹⁵¹. Ödenmeyen para cezasının hapse çevrilmesi geriye dönüşü ifade eder. Modern infaz biçimini ortadan kaldırdığı için uygun olmamıştır¹⁵²

---

151. DÖNMEZER-ERMAN, II/782.

152. DONAY, Türk Hukukunda Para Cezaları in Tek'nun 50 Yılı ve Geleceği, İst. 1977, s.286.

BİBLİYOGRAFYA

AKDEMİR, S.:Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması, İzmir 1988.

AKGÜNDÜZ, A.:Osmanlı Kanunnameleri, İst. 1990.

AKŞİT, M. C.:İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İst. 1976.

ALİNGE, Curt.:Moğol Kanunları (Çev. ÜÇÖK, C) Ank. 1967.

AMİR, A.:et-Ta'zir Fi's-Şeriatil-İslamiye, Kahire, 1969.

AMOR, M. Paul.:Mütekamil İnfaz Sistemi, Adalet Dergisi, 1960, S.IX, s. 708 vd.

ARSAL, S. M.:Hukukun Umumi Asasları, Ank. 1937.

ATAR, F.:İslam İcra-İflas Hukuku, İst. 1990.

AVCI, M.:Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenekler, İst. 1994.

AYDIN, M. A.:Ceza Maddesi TDV İslam Ans.

BAECHTOLD, A.:La Protection der Personnes Condamnees a des altern atives a la privation de liberte, (HEUNİ).

BARDAKOĞLU, A :Ceza Maddesi TDV, İslam Ans.

BARDAKOĞLU, A :Diyet Maddesi TDV, İslam Ans.

BEHNEŞİ, A, Fethi: el-Mevsuatu'l-Cinaiye Fi'l-Fıkhil-İslami, Beyrut,1991.

BISHOP, N.:Non-Custodial Alternatives in Europe, Finland, 1988.

BİLMEN, Ö.N.:Hukuku İslamiye ve İstilahat Fıkhiye Kamusu, İst. Ty.

el-BUTİ, M.:Muhadarat Fi'l-Fıkhil-Mukaran, Dımaşk, 1981.

el-BUTİ, M.:Davabitul-Maslaha, Beyrut, 1982.

CİN-AKGÜNDÜZ:Türk-İslam Hukuku Tarihi, İst. 1990.

COELHO, H.Perade :The Need for a wide under Standing of non-custodial Alternatives imposed by the courts (HEUNİ).

DAĞCI, Ş.:İslam Ceza Hukukunda Şahısları Karşı Müessir Fiiller, Ank. 1996.

DONAY, S.:Para Cezaları, İst. 1972.

DONAY, S.:Türk Hukukunda Para Cezaları (in TCK'nin 50 Yılı ve Geleceği), İst. 1977.

DÖNMEZER, S.- ERMAN, S.:Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İst. 1994.

- ERDOĞAN, M.:İslam Hukukunda Ahkamın Değişmesi, İst. 1990.
- EREM, F.:Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ank. 1984.
- ERMAN, S.:Ticari Ceza Hukuku I, İst. 1992.
- el-FAZİLÂT, C.M. :Sukutu'l-Ukubat fi'l-Fıkhı'l-İslami, Ürdün, 1987.
- GÖKCEN, A.:Tazminat Devri Ceza Kanunları ve Ceza Müeyyideleri, İst. 1989.
- HAMİDULLAH,M :İslam Peygamberi (Çev. S.TUĞ) İst. 1980.
- HEYD, U.:Osmanlı Hukukunda Kanun ve Şeriat (çev. S.EROĞLU), AÜİFD, XXVII, S.633 vd.
- el-HUSARİ, Ahmed: es-Siyasetü'l-Cezaiye, Beyrut, 1993.
- İBN ABİDİN, M. Emin: Reddu'l-Muhtar, İst. 1984 (ofset).
- İBN AŞUR, M.:İslam Hukuk Felsefesi (Çev. M.ERDOĞAN-V.AKYÜZ) İst. 1988.
- İBN HÜMAM, K. :Fethu'l-Kadir, Mısır, 1970.
- İBN KAYYIM,:et-Turuku'l-Hukmiye, Kahire, 1977.
- İBN KAYYIM,:İlamu'l-Muvakkiin, Beyrut, 1991.
- İBN ŞIHNE, Ebul Velid İ.:Lisanu'l-Hukkam, Kahire, 1973.
- İBN TEYMIYE,:Hisbe (Çev. AKYÜZ) İst. 1989.
- JESCHECK, H.H.:Alman Ceza Hukukuna Giriş, in İÇEL-YENİSEY, Ceza Kanunları, İst. 1990.
- KARADENİZ, Ö.:Roma Hukuku, Ank. 1989.
- KARAMAN, H.:İslam Hukuku Tarihi, İst.
- KARAMAN, H.:Mukayeseli İslam Hukuku, İst. 1982.
- el-KARDAVİ, Y.:Şeriatu'l-İslam, Beyrut, 1987.
- el-KASANİ, Ebubekir, A. :Bedaiu's-Sanai, Beyrut, 1982.
- KETTANİ, Abdulhay :et-Teratibu'l-İdariye (Çev. A.ÖZEL), İst. 1991.
- KUHN, C.:The work of NGO and other organisation (HEUNI)
- KUNTER, N.:Ceza Muhakemesi Hukuku, İst. 1986.
- MUMCU, A.:Osmanlı Devletinde Zulum, Ank. 1985.
- OKANDAN R.G.:Umumi Hukuk Tarihi, İst. 1951.
- OKANDAN, R.G. :Kadim Yunanda Hukuki Müesseler, İÜHFİM, XVII/2
- ÖNDER, A. :Ceza hukuku genel hükümler, ist. 1992.